

Vplyv spoločensko-ekonomických podmienok, komercializmu a sponzorstvo ako faktory rozvoja športovej úspešnosti v zjazdovom lyžovaní

Anna Blahutová¹

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Fakulta telesnej výchovy a športu

Vplyv spoločensko-politických a ekonomických podmienok a vývoja profesionalizmu športu výrazne ovplyvnili aj vývoj a úspešnosť lyžovania v našich krajinách. Problém amaterizmu a profesionalizmu sa dlhodobo vyvíjal v olympijskom hnutí. Fanatizmus nahrádzajú peniaze, „športu dnes chýba skromnosť“ ako hovorí prvá víťazka Svetového pohára v lyžovaní J. Gantnerová-Šoltýsová (denník Pravda, október 2019). Sponzorstvo a profesionalizácia športovej prípravy sú nevyhnutnou podmienkou pre dosahovanie špičkových výkonov. Vstup našich vrchových športovcov do svetového športu, či už ide o P. Sagana v cyklistike, P. Vlhovú v lyžovaní priniesol aj propagáciu krajiny, fanatizmus divákov, vzostup fanúšikov, či záujem a popularitu detí o dané športy. Ako ovplyvnil komerčný prístup rozvoj zjazdového lyžovania a sociálne podmienky športovej výkonnosti uvažujeme v nasledovnom príspevku.

Vývoj športovej výkonnosti v lyžovaní, v závislosti od spoločensko-ekonomických zmien

Rozvoj športovej výkonnosti u nás ovplyvnilo viacero svetových, ale aj našich spoločensko-politických udalostí. Okrem svetových vojen to boli pochopiteľne (Seman, 2012):

- komunistický puč v roku 1948,
- vpád vojsk Varšavskej zmluvy a konsolidačný proces po roku 1968,
- podpora vrcholového športu v bývalom Československu od roku 1975, až po transformačný proces v roku 1989,
- ale i súčasná ekonomická a sociálna situácia po rozdelení Československa v roku 1992 až po súčasnosť.

Obdobie 1945 - 1968

V roku 1946 v Hahnenkamme, na jednom z prvých povojnových štartoch, poráža A. Šponar A. Seelosa. V januári 1947 sa konalo prvé zahraničné sústredenie (tábor) v rakúskom St. Antone, neskôr vo francúzskom Val d'Isère. Komunistický puč vo februári 1948 (vyvlastnenie majetku), ovplyvnilo viacerých zjazdárov. Na ZOH vo Sv. Moritzi v roku 1948 štartovalo viacero pretekárov (Hromádka, Šponar, Brchel, Příhoda, Nekvapilová). Viacerí z nich na

januárových pretekoch v roku 1949 v Grindelwalde emigrovali, hlavne do Austrálie. V roku 1964 kvôli izolácii našich reprezentantov od prípravy na snehu z funkcie reprezentačného trénera odstúpil rok po svojom zvolení (r. 1963) K. Henrich.

Obdobie 1968 – 1976

Žiaľ, Československo postihla v roku 1968 ďalšia politická udalosť - okupácia Československa vojskami Varšavskej zmluvy. Zložité vnútropolitické a medzinárodné udalosti ovplyvnili aj vývoj športu. Po okupácii Československa vojskami Varšavskej zmluvy došlo ku konsolidačnému procesu, ktorý znamenal obmedzenie výjazdov do zahraničia. Obmedzenie devízových prísľubov znamenalo v ČSZTV diferenciaciu športových odvetví, kde zjazdové lyžovanie sa ocitlo v poslednej 4 kategórii. V rámci normalizácie musel z funkcie predsedu lyžiarskeho zväzu odstúpiť p. F. Jedlička. Konsolidačný proces po okupácii Československa v roku 1968 výrazne postihol aj lyžiarsky šport. Rok 1968 znamenal emigráciu viacerých československých reprezentantov a trénerov (Z. Mohr, M. Richvalská, A. Mohrová, A. Glázrová, R. Koloušek, M. Kárník atď.) Obdobie po vstupe vojsk Varšavskej zmluvy a konsolidácii po roku 1968 nebolo priaznivým obdobím pre rozvoj zjazdového lyžovania. Dokonca sa uvažovalo o zrušení zjazdových disciplín. Výkonnosť čs. reprezentantov prispela k rozvoju a popularite zjazdového lyžovania. Svetový pohár (SP) vo V. Tatrách v roku 1969, úspešné MS v klasickom lyžovaní v roku 1970 a finále Svetového pohára mužov a žien v zjazdovom lyžovaní v roku 1974, prispeli k popularite pre usporiadanie ZOH v roku 1984. Prvé víťazstvá v pretekoch a v celkovom hodnotení Európskeho pohára (M. Pažout, M. Sochor, A. Droppová, D. Kuzmanová.) zdôrazňujú význam a popularitu zjazdového lyžovania. Aj oni sa pričínili o zachovanie zjazdového lyžovania.

Angažovanosť funkcionárov lyžiarskeho zväzu a zástupcov firiem p. J. Vedrala (reprezentačný tréner), J. Novotného (miesto predsedu zahraničného oddelenia), J. Seidla (zástupca zahraničnej firmy Marker), J. Hocha (sekretár lyžiarskej asociácie) zmenila rozhodnutie vládnych orgánov. Po prvý krát došlo k bezplatnému zabezpečeniu reprezentačných družstiev lyžiarskym materiálom. Vznikol tzv. „lyžiarsky pool“ (zatiaľ nebol oficiálne uznaný). Kolektív českých autorov (2013) publikácie „110 let našeho lyžování“ označil v historickom vývoji lyžovania roky 1968 – 1989 za obdobie vrcholov a pádov. Prvé víťazstvo skokana J. Rašku na ZOH 1968, víťazstvá bežkýň, ale aj diskrimináciu v tomto období. V poslednej lyžiarskej publikácii kolektívu autorov (2013) „110 let našeho lyžování“ došlo k rehabilitácii funkcionárov a odvolaných reprezentačných trénerov žien, k priznaniu diskriminácie (najmä ženského) zjazdového lyžovania! V časopise SNOW zverejnili dnes aj tajné finančné konto pre lyžiarov mužov, v banke v NSR.

Obdobie 1976 – 1989

Zlepšenie podmienok pre rozvoj lyžovania nastali od roku 1976, kedy bol oficiálne uznaný Skipool ČSSR, ktorý v spolupráci s 18 firmami začal oficiálne zabezpečovať vybavenie čs. pretekárov zahraničným materiálom.. Významným faktorom bolo zavedenie podpory výkonnostného a vrcholového športu mládeže a dospelých, ktorý od roku 1976 zabezpečoval bezplatnú prípravu detí a mládeže v športových centrách, akými boli Tréningové centrá mládeže – TSM; Športové triedy – ŠT, Lyžiarske gymnáziá, Strediská vrcholového športu mládeže a dospelých v jednotlivých rezortoch: Ministerstva školstva, obrany, vnútra a ČSZTV. To prispelo k úspechu viacerých zjazdárov: D. Kuzmanová J., Šoltýsová, O. Charvátová, sestry E, a L. Medzihradské, P. Jurko, Ľ. Milanová, L. Vlčková, M. Bíreš atď. (Kulhánek, 1989). Tento systém podpory talentovanej mládeže mal nasledujúce charakteristiky (Havlíček, 1982):

- etapovitost' výberu talentovanej mládeže
- postupnosť a nadväznosť športovej prípravy
- profesionálne trénerské, organizačné i odborné zabezpečenie
- kontrolu plnenie stanovených cieľov vo všetkých etapách a na všetkých úrovniach

Negatívom aj v tomto systéme bola nedostatočná príprava našich zjazdárov na firemných akciách a spoločnej príprave, určité kádovanie a protekcionizmus. Tento systém výberu a podpory priniesol účasť na ZOH v Innsbrucku v roku 1976 (2-krát 9. miesto D. Kuzmanová), rad medailových umiestnení zo žiackych a juniorských majstrovstiev sveta. V roku 1979 po prvý krát zvíťazila slovenská pretekárka Šoltýsová vo Svetovom pohári v zjazde. V roku 1982 sa český reprezentant Zeman stal víťazom kombinácie (zjazd, slalom) Svetového pohára v Kitzbüheli. Úspešné boli pre nás aj ZOH v roku 1984 v Sarajeve, kde získala Češka O. Charvátová prvú medailu (bronz) v zjazde zo ZOH a J. Šoltýsová 5. miesto. V roku 1986 získala O. Charvátová aj celkové 4. miesto vo Svetovom pohári v celkovom hodnotení. Na MSJ v roku 1986 získala L. Medzihradská 3 medaile. Na MSJ v Nórsku získava A. Bíreš v roku 1987 tri medaile. Na ZOH v Calgary v roku 1988 získavajú P. Jurko, M. Bíreš Ľ. Kebrlová, Ľ. Milanová v kombinácii umiestnenia do 10 miesta a v slalome do 15 miesta.

Obdobie 1989- 1990

Transformačný proces v roku 1989 priniesol výrazné zmeny v spoločenskom zriadení, ale aj v prístupe ku športu, ktorý sa premieta aj do zjazdového lyžovania (Kulhánek, 1989):

Pozitíva:

- možnosti špeciálnej prípravy na snehu v alpských lyžiarskych strediskách

- dostupnosť kvalitnejšieho lyžiarskeho výstroja
- vznik profesionálnych lyžiarskych klubov na financovaní ktorých sa podieľajú hlavne rodičia, od detstva až po reprezentáciu.
- možnosti získania osobných sponzorov pre zabezpečenie športovej prípravy

Negatíva:

- rušenie jednotlivých článkov systému športovej prípravy mládeže
- znižovanie hodín telesnej výchovy na školách a rušenie športových krúžkov
- nižšia finančná podpora štátu pre telovýchovné jednoty
- privatizácia lyžiarskych zariadení
- zlá ekonomická, finančná a spoločenská situácia v Lyžiarskom zväze
- finančná náročnosť športovej prípravy zo strany rodičov
- znižovanie členskej základne, nezáujem detí o šport - uprednostňovanie iných záujmov (počítače, hry, video).

Slabá podpora štátu a nedostatok prostriedkov na prípravu sa stali v minulosti často príčinou odchodu našich talentovaných pretekárov do zahraničia (R. Žallmann. P. Pochobradský, M. Kvopková, P. Rajčan)

Podiel rodiny na formovaní športovej výkonnosti v súčasnosti

Rodina má svoj jedinečný podiel medzi činiteľmi, ktoré zohrávajú úlohu v orientácii na šport (Havlíček, Medeková, 2002):

- a/ v prenose biologických predpokladov (somatických, motorických, psychických)
- b/ vo váhe sociálneho dedičstva (výchova, ranné pohybové stimuly, napodobovanie rodičov, súčasť životného štýlu, hygienické návyky, hodnotový systém, formovanie vlastností osobnosti).

Keďže slovenský šport nemá funkčný systém je odkázaný na dominanciu rodičov. Diáda rodič – tréner sa stal fenoménom slovenského vrcholového športu. Vytvára sociálne zázemie, zabezpečuje finančné a materiálne podmienky, určuje životný štýl a riadenie športovej prípravy svojho dieťaťa. Obetavosť, finančná podpora, manažérske vedenie nám prináša výsledky v podobe najúspešnejších športovcov ako sú Martikán, Hochschörnerovci, Velitz, Hossa, Tesovič, Malíková, Charfreitag – v lyžovaní Kosteličovci, Záhrobskí, Kurfürstová, Bank, z našich Zuzulová, Gantnerová a ďalší. Po MS v Schladmingu 2013 sa v Rakúsku oživil opäť názor prípravy v centrálnom alebo individuálnom spôsobe prípravy. Rakúšania upozorňovali, že najúspešnejší zjazdár *M. Hirscher*, vlastne nie je produktom systému, ale rodinného kaučovania (Sosna, 2013). Z ďalších úspešných, individuálne sa

pripravujúcich zjazdárov pretekárov, môžeme spomenúť súrodencov I. a T. Kosteličovcov, L. Gut, T. Maze, H. Kristoffersena, v Čechách – Š. Záhrobská, T. Krýzl, O. Bank, zo súčasných slovenských pretekárov V. Zuzulová, a bratia A. a T. Žampovci, P. Vlhová. Druhým faktorom, okrem spoločensko-politických a ekonomických dôvodov v spoločnosti bol aj vývoj profesionálneho športu (Metodická komise, 2008).

Komerčné zameranie vývoja lyžovania

Zjazdové lyžovanie vstúpilo do programu olympijských hier v Garmisch-Partenkirchene v roku 1936. Už na svojej prvej premiére nebol na štart pripustený Anton Seelos, ktorý za prácu učiteľa lyžovania poberal plat. Štartoval len ako predjazdec (zvítazil by s veľkým náskokom, keďže bol vynálezcom zložnej techniky). Problémy s príjmami pretekárov spojených s reklamou firiem sa objavili už pred príchodom ortodoxného zástancu „čistého amaterizmu v športe“ Avery Brundageho do funkcie predsedu MOV (1952-1972). Najznámejší prípad sa týka Zena Colu, ktorý po úspechu na ZOH v roku 1948 prijal peniaze za reklamu lyžiarskych topánok. Taliansky lyžiarsky zväz mu pozastavil pretekársku činnosť. Ako taliansku jednotku ho však omilostil a pripustil k štartu na ZOH 1952, kde vyhral zjazd. Podobne trojnásobný olympijský víťaz Toni Sailer v Cortine 1956 odštartoval po úspechoch svoju profesionálnu kariéru a otvorila sa mu cesta do „šouboznisu“. Pre ZOH v Innsbrucku sa objavili plagáty, na ktorých Rakúšan Egon Zimmermann propagoval výrobky firmy Humanic, čo bolo proti vtedajším predpisom (Blahutová, 2005).

V ďalších rokoch 1965 – 1968 pokračoval boj Averyho Brundageho proti reklamám na lyžiach pretekárov, hrozilo dokonca vylúčenie lyžovania z programu ZOH, a tak museli lyžiari v cieľi ihneď odovzdať lyže a nesmeli sa s nimi fotografovať. Tlak firiem na víťazstvá svojich pretekárov sa prejavil aj na ZOH v Grenobli v roku 1968. Napriek diskvalifikácii Karla Schranza spochybňovali zástupcovia firmy Kneisl objektivitu francúzskych rozhodcov pri diskvalifikácii ich pretekára. Ostali však osamotení a tak Jean Claude Killy získal všetky tri olympijské medaile. Samotný J. C. Killy už vtedy bol výrazne podporovaný francúzskou firmou Rossignoll. Napätie medzi MOV a zjazdármi sa prehlbovalo hlavne po založení Svetového pohára (SP) v roku 1967. Nová súťaž otvorila priestory pre reklamu športových výrobkov, spojenú s televíznymi prenosmi. Pre ZOH v Sappore v roku 1972 sa na listinu za porušenie štatútu amatérského športovca dostalo až 40 zjazdárov, u ktorých boli nezvratné dôkazy o poskytovaní svojho mena a fotografie na reklamu lyžiarskych a iných firiem. Paradoxné však bolo rozhodnutie MOV, za porušenie článku 26 olympijskej charty bol diskvalifikovaný jediný pretekár Rakúšan Karl Schranz, ktorý musel opustiť Sapporo. Komeracionalizmus plne

a otvorene prenikol do lyžovania v 90 rokoch. Jednými z prvých pretekárov tzv. B-licencie, ktorá im zaručovala poloprofesionálny štatút sa stali legendárny Švéd Ingemark Stenmark a Hani Wenzelová. Nelegálne príjmy tak boli legalizované a nepodliehali právomoci príslušných športových zväzov. Problémy nastali len pri účasti na ZOH v Sarajeve v roku 1984, kedy požiadavku o reamaterizáciu obidvoch pretekárov MOV a FIS zamietli. Na verejnosť sa však dostávali ďalšie informácie o príjmoch iných pretekárov (napr. Marc Girdelli inkasoval za rok 1985 od svojich sponzorov 1,8 mil. DM aj bez B -licencie). A tak rozhodnutie o reamaterizáciu Ingemara Stenmarka MOV ponechal na FIS a ten štart vynikajúceho Švéda pre ZOH v Calgary 1988 odsúhlasil. Kým v minulosti medzi kapitalistické športy patrili futbal, hokej, tenis, basketbal, golf, v súčasnosti bez profesionálneho prístupu a podpory by bolo ťažké hovoriť o vrcholových športových výkonoch (Blahutová, Kurfürstová, 2015).

Sponzorstvo vo vrcholovom lyžovaní

Až po transformačnom procese v roku 1989 mohla byť vytvorená marketingová spoločnosť, ktorá žiaľ nezískala pre Slovenské lyžovanie potrebnú podporu a nedokázala v začiatkoch ani v prípade výrazného talentu zabezpečiť požadované sponzorstvo. A tak väčšina našich reprezentantov je podporovaná (s výnimkou materiálu) rodičmi a menšími sponzormi. Pritom oficiálne finančné ohodnotenie svetových zjazdárov sa pohybuje od 210-280 tisíc Eur za sezónu. Prémie sú udeľované aj za bodované umiestnenie v Svetovom pohári. Lyžiari sú okrem dotácií rodičov v detskom veku (E. Ledecká -18 mil. korún) vysoko honorovaní ako špičkoví vrcholoví športovci rôznymi poisťovcami, farmaceutickými, automobilovými spoločnosťami. Firmy pritom zabezpečujú pre špičkových pretekárov celý chod mašinérie, platia pretekárov, servismanov, výrobu ich lyžiarskeho materiálu...Okolo jedného svetového pretekára sa pohybuje okolo 6-8 členov realizačného tímu. Po konzultácii a testovaní určuje šéf firmy výrobný program pre jednotlivých pretekárov, nastupuje testovací tím. Pretekár dostáva hotový produkt. Konkurenčný boj zvädzajú aj firmy, od roku 1986 sa vyhodnocuje aj v Svetovom pohári najlepší výrobca lyží. Dominujú firmy: Rossignol, Fischer, Völkl, Elan, Salomon... Tie poskytujú dotácie a servismanov pre špičkových zjazdárov. Finančné zabezpečenie športovej prípravy, regenerácie, sponzorstvo profesionálnej dlhodobej vrcholovej kariéry športovca, perspektíva realizácie do budúcnosti sú tak u špičkových športovcov často dominujúci motivačný faktor formovania ich športovej kariéry. Úlohou MOV a FIS je len udržať bezpečnosť, objektivitu, regulárnosť a nepodľahnúť nátlakom firiem na konkurenciu, stupňovanie súperenia a psychického tlaku na pretekárov.

Literatúra

1. BLAHUTOVÁ, A., 2005. *Zjazdové lyžovanie. Sociálno-psychologické aspekty športovej výkonnosti*. Bratislava: PEEM. ISBN 80-89197-37-X.
2. BLAHUTOVÁ, A., KURFÜRSTOVÁ, E., 2015. *Vrcholová športová príprava v zjazdovom lyžovaní*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. ISBN 978-80-223-4065-6.
3. HAVLÍČEK, I., 1982. Systém športovej prípravy talentovanej mládeže v ČSSR. *Tréner*, 26(6), 241-245.
4. HAVLÍČEK, I., MEDEKOVÁ, H. 2002. Fenomén rodiča v príprave talentovanej mládeže pre vrcholový šport. In: *Športová príprava mládeže. Celoslovenská konferencia* [s. 28-32]. Bratislava: Národný inštitút športu.
5. KOLEKTÍV AUTOROV, 2013. *110 let našeho lyžování*. Praha: Soukup David s.r.o. ISBN 978-80-86899-68-8.
6. KULHÁNEK, O., 1989. *Zlatá kniha lyžování*. Praha: Olympia. ISBN 27-083-89.
7. METODICKÁ KOMISE AD SLČR. 2008. *Ski – Učební texty pro trenéry alpských disciplín*. Praha: Olympia.
8. SEMAN, F. 2012.: *Milníky svetového športu*. Bratislava: SOV. ISBN 978-80-89460-09-0.

doc. PaedDr. ANNA BLAHUTOVÁ, PhD. (*1954) – zaoberá sa problematikou zjazdového lyžovania.